

PLUTARQUE, *Vies*, tome III, *Pericles — Fabius Maximus, Alcibiade — Coriolan*. Texte établi et traduit par R. Flacelière et E. Chambry. Paris, Les Belles Lettres, 1964, 255 p. in 8°.

Colecția de texte din autorii greci și latini, însoțite de traducere, patronată de asociația G. Budé s-a îmbogățit cu un nou volum, cel menționat mai sus. Nu este o noutate a spune că și acest volum, ca și celelalte apărute în această colecție, se caracterizează prin acuratețe, ținută științifică riguroasă în alegerea variantelor, fiind vorba de stabilirea textului, de grijă pentru original, în formularea traducerii, de informație bogată, în notițele istorice.

De pildă, în *Viața* lui Pericles (33,5) este vorba despre cetățenii care, reținuți de Pericles în cetate, când Archidamos năvălea în Atica, nu puteau suferi să stea inactivi, ci doreau să lupte, iar Pericles căuta să-i liniștească. În manuscrise este o ușoară divergență. Astfel, *Seitenstettensis* 34 (S) prezintă lecțiunea τοὺς δὲ βουλομένους μάχεσθαι καὶ δυσπλοοῦντας πρὸς τὰ γινόμενα κατεπραῖνε, față de celelalte care dau lecțiunea ... δυσπαθοῦντας. În cazul adoptării lecțiunii manuscrisului S, traducerea ar suna: «...iar pe cei care voiau să lupte și navigau greu față de cele ce se petreceau, [Pericles] căuta să-i liniștească». În cazul adoptării lecțiunii reprezentate de celelalte manuscrise, traducerea sună: «...iar pe cei care voiau să lupte și sufereau din greu față de cele ce se întâmplau, [Pericles] căuta să-i liniștească». Copistul manuscrisului S, pe lângă confuzia care se putea face ușor între δυσπαθοῦντας și δυσπλοοῦντας, probabil a devansat comparația pe care o face Plutarh mai departe. Biograful seamănă pe Pericles cu un bun cărmaci, care, în timp de furtună, nu ține seama de lacrimile călătorilor, ci conduce în liniște corabia. Autorii au ales judicios lecțiunea δυσπαθοῦντας. Acest exemplu este suficient spre a arăta grija și competența cu care au procedat autorii în alegerea celor mai bune lecțiuni, astfel că textul, din acest punct de vedere, se prezintă în cele mai bune condiții. Se pot, evident, exprima uneori îndoeli asupra unor lecțiuni, dar aceasta nu schimbă întru nimic valoarea lucrării. De pildă, în *Viața* lui Coriolanus, 39,4 codicii Vaticanus gr. 138 (U) și Parisinus gr. 1671 (A) dau următoarea lecțiune: Γενομένης οὖν ἐκκλησίας, οἱ παρεσκευασμένοι τῶν δῆμαγωγῶν ἀνιστάμενοι παρώξυνον τὸ πλῆθος, pe când ceilalți codici, păstrând intactă fraza, în loc de παρώξυνον dau παρώξυναν. Autorii au ales lecțiunea παρώξυναν. Nu stăruim asupra ușurinței cu care s-a putut face confuzia între ο și α. Totuși alegerea unei lecțiuni sau a alteia comportă nuanțe de sens diferite. Noi socotim că nu lecțiunea παρώξυναν aleasă de autori este mai conformă cu înțelesul frazei, ci lecțiunea παρώξυνον. Într-adevăr, Plutarh vrea să spună că «Ținându-se adunarea poporului, demagogi pregătiți, ridicându-se, ațîțau mulțimea». Biograful, potrivit și cu sensul participiului ἀνιστάμενοι, care exprimă o acțiune durativă, și cu contextul acțiunii — acești demagogi continuau să ațîțe mulțimea fiind s-a ridicat să vorbească Marcius Coriolanus — nu putea să nu stăruie asupra duratei acțiunii exprimate de verbul παροξύνω. S-ar putea însă presupune că aoristul παρώξυναν este ingresiv și că, deci, trebuie tradus prin «au început să ațîțe». Nouă ni se pare că accentul în această circumstanță cade pe caracterul durativ al acțiunii, de aceea socotim că lecțiunea παρώξυνον este mai potrivită.

Încă un exemplu de cazuri în care alegerea între lecțiuni nu-i ușor de făcut. În *Viața* lui Alcibiades, 22,1 se spune că: «... datorită acțiunii lui Alcibiades, atenienii au pierdut Messina». Textul continuă: Ἦσαν γὰρ οἱ μέλλοντες ἐνδιδόναι τὴν πόλιν, οὗς ἐκεῖνος εἰδὼς σαφέστατα τοῖς τῶν Συρακοσίων φίλοις ἐμήνυσε καὶ διέφθειρε τὴν πρᾶξιν. Codicii Vaticanus gr. 138 (U) și Parisinus gr. 1671 (A) dau lecțiunea ... σαφέστατα τῶν Συρακοσίων φίλοις, iar codicele Matritensis 4685, N 55 (N) conține lecțiunea σαφεστάτοις τῶν Συρακοσίων φίλοις. Autorii francezi au citit, cu Reiske, σαφέστατα τοῖς τῶν Συρακοσίων φίλοις. Diferențele mari, după cum se vede, sînt între lecțiunea dată de UA și N. Într-adevăr, dacă citim cu UA, înseamnă că Plutarh a insistat asupra faptului că Alcibiades cunoștea foarte bine pe cei care aveau să predea cetatea. Lecțiunea pe care ne-o oferă N pune accentul pe gradul în care erau cunoscuți

prietenii siracuzanilor. Nouă ni se pare că era mai firesc ca, în împrejurarea despre care este vorba, Alcibiades să cunoască pe cei care aveau să predea cetatea, dar era mai important să afle pe amicii siracuzanilor devotați, care să divulge scopul filoatenienilor. Alcibiades, atenian fiind, putea ușor ști care sînt filoatenienii.

Așa cum am spus mai sus, aceste îndoieli asupra unei lecțiuni sau alteia nu răpesc nimic din valoarea științifică a lucrării sub raportul stabilirii textului.

În ceea ce privește traducerea, trebuie subliniat faptul că autorii au făcut un efort serios de a respecta originalul mai ales în ceea ce privește lungimea frazei. Plutarh întrebuințează, în general, fraza lungă, la care limba franceză se pretează mai greu. Totuși, spre deosebire de alte traduceri franceze precedente, se remarcă aici o mai mare apropiere de fraza plutarheană.

Notițele istorice se caracterizează prin grija pe care au depus-o autorii de a informa pe cititori asupra izvoarelor pe care le-a consultat Plutarh, asupra unității caracterului personajului a cărui biografie o face, asupra atitudinii sale morale, asupra griji de adevăr. În primul rînd trebuie să subliniem cu satisfacție că, în problema izvoarelor lui Plutarh, nu mai apare învechita teorie a lui F. Leo, formulată în *Die gr.-röm. Biographie nach ihrer literarischen Form*, 1901, care a dăinuit atîta vreme în notițele și lucrările speciale consacrate lui Plutarh, teorie împotriva căreia noi am luat primii textul în *Les procédés de la peinture des caractères et la vérité historique dans les biographies de Plutarque*, Paris, 1934. Leo susținea că Plutarh a găsit materialul Vieșilor sale în biografii scrise în epoca alexandrină, despre care însă nu se găsește nici o urmă. Autorii prezentei ediții, ignorînd teoria lui Leo, au pus eforturile de documentare ale lui Plutarh în adevărata lor lumină.

În același fel au procedat și cînd a fost vorba de modul în care a înțeles biograful să stabilească adevărul istoric etc. Am fi vrut să vedem care era lumina în care cred autorii că trebuia prezentat, de pildă, Pericles. Sînt de perfect acord cu Tucidides? Atunci trebuia s-o spună expres.

În concluzie, se poate spune că avem în față o carte foarte izbutită și prețioasă.

N. I. Barbu

AMBROSII THEODOSII MACROBII *Saturnalia* apparatu critico instruxit In *Somnium Scipionis* selecta uarietate lectionis ornauit Iacobus Willis, Leipzig, Teubner, 1963, X + 466 p., 8° (Bibliotheca Teubneriana)¹.

Celebra colecție de la Leipzig se îmbogățește cu un text important, care nu s-a bucurat de o atenție deosebită din partea editorilor. Ediția de față își propune să înlocuiască pe aceea a lui F. Eyssenhardt, apărută în aceeași colecție (ed. a doua și ultima în 1893); deși primită cu rezerve (cf. G. Wissowa, BPhW, 1895, p. 601²), aceasta a rămas timp de 70 de ani aproape unicul mijloc de a lua contact cu textul lui Macrobius: importanta ediție comentată a lui L. Jan (Quedlinburg-Leipzig, 1848—1852) poartă pecetea celor peste o sută de ani scurși de la apariție și este extrem de rară, iar ediția Bornecque-Richard din colecția Garnier nu face decît să reproducă, cu mici modificări, textul lui Eyssenhardt, însoțindu-l de o foarte sumară adnotație exegetică. Această împrejurare în sine face din ediția J. Willis un însemnat eveniment filologic.

¹ Volumul reprezintă, de fapt, numai prima parte a lucrării, comentariul la *Somnium Scipionis* urmînd să devină obiectul unui al doilea volum.

² Recenzia nu ne-a fost accesibilă.